

Устінов В.Є.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Землянська А.В.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПОЕЗІЇ Б. ТОМЕНЧУКА ПРО ВІЙНУ (на прикладі збірки «Вишийте, мамо, бронжилет»)

Анотація. У статті розкривається аксіологія сучасної поезії про війну на прикладі віршів Б. Томенчука. Доводиться, що це справжня чоловіча поезія, яка відображає настрої багатьох воїнів ЗСУ, їх ключові цінності, покладені в основу боротьби з ворогом.

Ключові слова: цінність, війна, сучасна поезія, свобода, екзистенційний вибір.

Ustinov V. Value Guidelines of B. Tomenchuk's Poetry About War (on the example of the collection «Embroider, Mom, a Bulletproof Vest»). The article reveals the axiology of modern poetry about war using the example of poems by B. Tomenchuk. It is proved that this is true male poetry, reflecting the moods of many soldiers of the Armed Forces of Ukraine and their key values, which are the basis of the fight against the enemy.

Key words: value, war, modern poetry, freedom, existential choice.

Актуальність дослідження. Богдан Томенчук, відомий український поет з Івано-Франківська, увійшов у історію літератури насамперед як майстер інтимної лірики. Його збірки віршів «Сезон ненаписаних віршів» (2015), «Жінка з одного вірша» (2018), «Дві джезви» (2019) тощо ставали об'єктами уваги літературних критиків та літературознавців, зокрема Є. Барана, О. Деркачової, А. Землянської та А. Мамедової, І. Якубець та ін. При цьому автор, будучи державним службовцем, активним громадським діячем, людиною з чітко вираженою життєвою позицією ніколи не відходив і від громадянської поезії. Від початку російсько-української війни цей напрямок творчої думки Богдана Томенчука лише поглибився, масштабувався, а його вірші стали голосом тих, хто боронить нашу землю, і тих, хто вже ніколи не зможе

говорити свою правду. Ці збірки («Місто героїв і понятих» (2016), «Вишійте, мамо, бронжилет» (2023), «Густина порожнечі» (2023) та ін.) стали способом боротьби митця проти зовнішнього ворога: вони підтримують бойовий дух воїнів; розкривають негативні аспекти реальності й ті виклики, що з ними стикається сучасний герой, образ якого втілює всі риси захисників української землі, хоч іноді й не підтриманих своїм народом у цій битві; прагнуть достукатись до душ обивателів, їхньої честі й совісті. Таким чином, можна стверджувати, що поезія Б. Томенчука визначає ті цінності й базові принципи, якими має керуватись справжній українець у своїй життєдіяльності.

Мета статті – розглянути аксіологічні вектори поетичної збірки Б. Томенчука «Вишійте, мамо, бронжилет» в аспекті боротьби українського народу проти російського агресора.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на успіх книги серед читачів та літературних критиків, про що свідчить рівень її продажів та кількість коштів, зібраних на допомогу ЗСУ, вона ще не отримала гідної уваги з боку науковців. Винятком є студія Н. Гаврилук, у якій досліджено різновиди алюзій у поезіях видання відповідно до їхніх функцій, тематики, типології [1]. При цьому вивчення функціональних особливостей алюзій приводить до необхідності розкриття тематики і проблематики творів, їхнього ідейного наповнення, висвітлення текстового й підтекстового рівнів, зокрема й ціннісних орієнтирів.

У виданні зібрані вірші Б. Томенчука, написані в різні роки, але переважна більшість їх присвячені російсько-українській війні, яка розпочалась у 2014 р. й триває досі. Одним із провідних мотивів цієї збірки є любов до України, Батьківщини, за яку відбувається одвічна боротьба. Автор говорить про цей об'єкт сакралізації як прямо, так і опосередковано, використовуючи алюзії, метафори, образи-сенсоризми. Зокрема, в поезіях багато візуальних елементів (*синьо-жовті тоги Бога, маки криваві, срібні полини, барвінкові хрести, «небо моє у лелек на крилі», «шабля чітка, як апостроф»* [5, с. 15], *«загорнула хліби у такі найчистіші хустини»* [5, с. 290]); смакових (*«ковтком борщу в селянській мисці»* [5, с. 205], *калачі, що «стали сухарями»* [5, с. 84]); аудіальних (*«заради сеї вроди / Вчилися співати солов'ї»* [5, с. 207], *музика бойових танців, «мова убивць / Краю немитого, мату святого»* [5, с. 195]); олфакторних (*«пахне тиша / Давно забутим кольором бузків»* [5, с. 85]) тощо. Усі вони загалом створюють образ України, який закарбувався в

душі ліричних героїв творів та супроводжує їх у житті, даючи душевну опору, фізичну силу й насагу до боротьби з ворогом, і в смерті, оплакуючи їх, як Богородиця свого сина.

У передмові до збірки «Вишійте, мамо, бронезилет» автор зауважив: «За кілька годин перед тим досвітком почало просто гупати у скроні «Ми знаємо, що нині стоїть на кону...». І писалося, як дихалося» [6, с. 3]. Передчуття винятковості подій, які чекають попереду, змусило автора віршів чітко визначити межі Добра і Зла й ту мету, якої український народ прагне досягти століттями, – свобода, незалежність, продовження свого існування. Як зауважує у своїй рецензії на видання М. Жайворон, громадянська поезія митця позбавлена зайвої патетики, ідеологем і гасел [3]. Саме тому в згаданому поетичному творі Б. Томенчук стверджує досить чітко й недвозначно:

*Ми знаєм: когось принесуть на щитах,
Погасне судьба за судьбою.
Та знаємо також: Вітчизна свята
Нікому не буде рабою... [5, с. 140].*

Тема боротьби за свою Вітчизну звучить у багатьох віршах збірки («Я не став твоїм першим...», «Ви з Вітчизною в чомусь однакові...», «Ти був з мечем чи з ятаганом?», «Болить мене десь між Дніпром і ребром...», «Питаєшся, доле, що маю на думці?» та ін.). Лейтмотив України як сенсу життя і смерті, найвищої цінності реалізується митцем через алюзії до історичних подій та героїчних постатей (Гонти, Івана Мазепи, Степана Бандери тощо); спогади воїнів про рідний край за мить до їхньої загибелі; аналогії з божественним світом та біблійною легендою про розп'яття Христа. Таким чином, кількасотрічна боротьба українців за незалежність набуває вселенського значення одвічного протистояння Добра і Зла, Бога й Люцифера. На думку автора, від результату цієї битви третього тисячоліття залежить доля не лише нашої нації, а й усього світу:

*Герої вмирають – не вміють інакше.
Бо ще б до прищестя закінчився світ [5, с. 21].
(«Герої вмирають – давай без ілюзій...»);

Цього разу у Господа інший сценарій.

Але в принципі той же біблійний сюжет... [5, с. 162].

(«Цього разу у Господа інший сценарій...»);

Як догорить обора крайня –

То світ не вибереться сам... [5, с. 175].

(«Не пропадемо, як Почайна...») тощо.

У такому сприйнятті реальності логічною видається й паралель між воїном, що загинув у бою за свій народ, за майбутнє України, та Ісусом Христом, який прийняв смерть за гріхи всього людства. Не випадково у віршах час від часу виринають образи хреста, розп'яття, Голгофи, однак біблійні топоси замінюються національними: Чумацький Шлях, Говерла, а не Голгофа, замість Богородиці – звичайна українська мати, яка втратила сина на війні, тощо. Одна із дослідниць поезії Б. Томенчука, літературознавиця О. Деркачова стверджує, що лірика митця при цьому не стає суто релігійною, йому не властивий пошук Бога і шлях до нього, оскільки його «ліричний герой <...> дозволив Богу знайти себе в щоденному неспокої та шумі й у щонічному спокої та тиші» [2, с. 19]. Таким чином, земні події наповнюються сакральним сенсом, набувають виняткового значення.

Готовність пожертвувати собою заради Батьківщини актуалізує ще одну цінність українського народу – честь. Ліричні герої творів визначають її для себе як вірність країні, щастя загинути в бою за добру справу, щоб не бачити, як постаті славетних предків «*стоять так докірливо перед очима*» [5, с. 92] («Пане Степане, від роду Бандеро...»).

Однак автор не зупиняється на поняттях вірності й совісті, яка не продається персонажами його поезій навіть сп'яну, – він вводить у вірші мотив помсти ворогам за знищення країни, розриті могили, смерть бойових побратимів тощо. Помста сакралізується, стає всеохопною, що простежується у творах «*Ці вінки тернові, як віньетки...*», «*Це наш аркан... Це наш останній танець...*», «*Тіні наших облич, світло наших імен*», «*Все... Миролюбство у минулім*», «*Як один постаємо супроти*», «*В ім'я Отця і Духа, й Сина...*» та ін. Процес відплати постає як Божа воля, необхідна умова збереження й продовження життя на землі, де людей знищують через їхню приналежність до української національності («*І настав білий світ, ніби чорна діра...*»). Не випадково

бажання помсти сприймається ліричними героями поезій, які вижили в боротьбі, як певна місія, яку життєво необхідно здійснити:

*Я поховаю наших мертвих,
Й, прости мій Боже, – відомцу...*

<...>

*Орю мечем і сію жито,
Бо єсьм народ... [5, с. 50].*

(«Простіть мені, невинні жертви...»);

*Ми постанем, тоді, як повстанем,
Навіть Той, Хто Любов, – наша мста...*

<...>

*Бог простить нас, мої українці,
Що за те, аби жити – уб'єм... [5, с. 139].*

(«Знаю, нерви, що ви не з заліза...»).

Лють, яку відчують ліричні герої до ворога, та любов і відданість своїй країні – ті амбівалентні почуття, які визначають їхній екзистенційний вибір. У більшості випадків він тримається на уявленнях про честь:

*А з каменя слово постало: «Ніхто,
Не зрадив ні роду, ні Бога» [5, с. 93].*

(«Болить мене десь між Дніпром і ребром...»)

Тут звучить алюзія на скрижалі, на яких було висічено десять заповідей Бога людству, які мали б скеровувати їх у земному житті та визначали морально-етичні принципи співіснування.

Однак, священна мета вимагає численних жертв, тому мотиви гордості, стійкості, відповідальності за свої дії часто межують із відчуттям гіркоти й розпачу. Якщо колись достатньо було однієї Боголюдини, що урятувати весь світ, згідно з біблійною легендою, тепер Зло настільки розрослося, що акт самопожертви заради вищого блага повторюється знову й знову та вже нагадує певний конвеєр священної офіри. Щодо цього ліричний герой одного з віршів зауважує:

*Хотів бути єдиним,
а став просто «двохсотим»* [5, с. 19].
(«Я не став твоїм першим...»).

При цьому автор не розвінчує цінності українських героїв, лише попереджає їх про ту ціну, яку вони можуть заплатити за свій життєвий вибір, за свої ідеали. Це відзначили в збірці й літературні критики. Наприклад, О. Деркачова наголосила на одній із презентацій видання, що «попри те, що книжка є дуже болючою, у ній немає ні краплі песимізму. Натомість – не бракує оптимістичного і життєствердного посилу», оскільки наявна «потужна концентрація українського героїзму, нашої здатності чинити опір і підніматися з колін» [цит. за: 4]. Саме широка палітра емоцій та відчуттів, глибина осмислення витоків духовності та їхніх складників на сучасному етапі, майстерність вербального вираження сенсів митцем дозволили номінувати збірку «Вишийте, мамо, бронезилет» на отримання Національної премії імені Тараса Шевченка у 2025 р.

Отже, в поезії Б. Томенчука про війну вибудовується чітка ієрархія цінностей українця, які сповідує ліричний герой – захисник своєї країни. На вершині цієї ієрархії стоять Україна і Бог, тож боротьба за рідну землю постає богоугодною справою, а її учасники у протистоянні Добра і Зла однозначно показані представниками першої сили.

З відданістю Україні та її ідеалам свободи й незалежності готовність до самопожертви корелюється винятковим відчуттям честі та можливим соромом у разі порушення її норм і принципів.

Завершує ієрархію цінностей бажання помсти ворогам за знищені життя й сплюндровану землю. Воно визначається поняттям «лють» та стає тією силою, що дає ліричним героям насагу жити й боротися далі. У цій тріаді цінностей «Батьківщина – честь – помста» центром постає Бог як Любов, яка дарує життя, та Суддя, який карає за злочини проти людства.

Актуальними питаннями в цьому контексті для подальших літературознавчих досліджень постають екзистенційні та релігійні мотиви поезій про війну, дослідження образів українських захисників та їх еволюції протягом боротьби України за незалежність, авторське вираження опозиції «воєнного» та «мирного» просторів тощо.

Література

1. Гаврилюк Н. Різновиди алюзій у поезії про війну Богдана Томенчука. *Слово і час*. 2024. №3. С. 36–51.
2. Деркачова О. С. Між мовчанням і світом: Лірика Богдана Томенчука. Сфери буття: монографія / наук. ред. С.І. Хороб. Брустурів: Дискурсус, 2019. 216 с.
3. Жайворон М. Слова, яких вимагав світ. 300 поезій Богдана Томенчука. *Комітет з національної премії України імені Тараса Шевченка*: офіційний веб сайт. URL: <https://knpu.gov.ua/slova-iakykh-vumahav-svit-300-poezij-bohdana-tomenchuka/>.
4. Мончук О. 300 віршів – 300 доль. Відомий поет Богдан Томенчук презентував збірку поезій про війну. URL: <https://nsru.com.ua/novini/300-virshiv-300-dol-vidomij-poet-bogdan-tomenchuk-prezentuvav-zbirku-poezij-pro-vijnu/>.
5. Томенчук Б. Вишійте, мамо, бронезилет: поезія. Брустури : Дискурсус, 2023. 328 с.
6. Томенчук Б. Від співавтора. *Вишійте, мамо, бронезилет* : поезія. Брустури : Дискурсус, 2023. С. 3–4.

Humeniuk O.H.

Student (Master's Degree)

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

**BIBLICAL INTERTEXT IN L.M. MONTGOMERY'S NOVEL
«ANNE OF GREEN GABLES»**

Abstract. *Intertextuality is an essential element of modern literary analysis. The article examines biblical intertext in L.M. Montgomery's «Anne of Green Gables» and its role in shaping characters and the moral system of the novel. The influence of biblical allusions on the worldview of the main character is analyzed, and the moral and ethical aspects of the novel are revealed. The feminist aspect of rethinking the Christian tradition through Anne's image as a strong individuality is traced.*

Key words: *biblical intertext, intertextuality, morality, feminism, Anne of Green Gables.*